

Михалків Алла Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0002-9195-7726

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку, аналізу і аудиту
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Косташ Тетяна Вікторівна

ORCID ID: 0000-0001-9027-7043

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку, аналізу і аудиту
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

ОБЛІК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ЗА МСФЗ

***Анотація.** У статті проведено порівняння міжнародних стандартів обліку і звітності стосовно власного капіталу підприємства. Розглянуто складові власного капіталу у міжнародній практиці. Досліджено особливості обліку власного капіталу та його відображення у звітності в контексті міжнародних стандартів.*

***Ключові слова:** власний капітал, концепція фізичної природи капіталу, концепція фінансової природи капіталу, звіт про зміни у власному капіталі, міжнародні стандарти фінансової звітності*

Постановка проблеми. Ефективне управління капіталом є запорукою фінансового благополуччя будь-якого підприємства. Для цього необхідно, насамперед, володіти достовірною інформацією про величину, структуру капіталу та специфіку його окремих складових. Важливо враховувати якісний та кількісний вплив окремих факторів зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства на ці аспекти. Для забезпечення подальшого зростання та розвитку підприємства залучають додаткові економічні ресурси, використовуючи різні канали фінансування. Тому питання збільшення інвестованих у виробництво коштів хвилює власників та інших стейкхолдерів, оскільки дозволяє оцінити ефективність бізнесу. Капітал як економічна категорія відіграє найважливішу роль. Складність та багатоаспектність такої економічної категорії, як капітал, проявляється у різних підходах до її

розуміння та відображення у фінансовій звітності, яка формується під впливом історичних особливостей, ступеня розвиненості ринків капіталу та характеристик користувачів фінансової інформації.

Постановка завдання. Основним завданням статті є висвітлення особливостей обліку та звітності власного капіталу, аналіз виявлених розбіжностей відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Капітал є однією з найбільш складно інтерпретованих бухгалтерських категорій. Практично кожна облікова теорія дає власне трактування цього поняття. При знайомстві з основами МСФЗ як з певною обліковою концепцією особливу важливість набувають розуміння та трактування поняття капіталу в рамках принципів складання та подання фінансової звітності. Це зумовлено тим, що специфічне трактування капіталу міжнародними стандартами багато в чому визначає методологію обліку конкретних фактів господарського життя та підхід до подання картини фінансового стану підприємства у бухгалтерській звітності.

МСФЗ визначають капітал як різниця між активами та зобов'язаннями підприємства [1]. Відповідно з принципами МСФЗ компанія має виконувати вимоги щодо підтримки капіталу. Вона може визнавати прибуток за цей звітний період лише за умови збереження свого капіталу.

Питання обліку власного капіталу розглядаються у кількох міжнародних стандартах фінансової звітності, зокрема: МСФЗ (IAS) 1 «Подання фінансової звітності»; МСФЗ (IAS) 8 «Облікова політика, зміни бухгалтерських оцінок та помилок»; МСФЗ (IAS) 12 «Податки на прибуток»; МСФЗ (IFRS) 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації»; МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти».

Капітал розглядається не так як результат оцінки минулих подій, скільки як результат сьогоденної оцінки поточного стану підприємства, яка в більшій мірі (порівняно з оцінкою минулих подій) може бути основою для прийняття інвестиційних рішень орієнтованих на майбутнє. Саме ця ідея лежить в основі та виправдовує застосування оцінки елементів бухгалтерського балансу за справедливою вартістю їх подання щодо

дисконтованої вартості майбутніх грошових потоків.

Величина капіталу компанії формується, з однієї сторони, завдяки відображенню фактів господарського життя протягом звітного періоду, а з іншого - в результаті оцінки статей балансу як компонентного фінансового стану підприємства на звітну дату.

Відповідно до принципів МСФЗ, власний капітал окреслюється як залишкова величина, різниця між активами та зобов'язаннями підприємства, тобто фактично ототожнюється із чистими активами [2]. Дане балансове рівняння ґрунтується на основних економічних категоріях, а величина капіталу залежить від оціночних значень активів та зобов'язань. При цьому оцінка активів за справедливою вартістю відіграє найважливішу роль у визначенні величини власного капіталу. Вона показує актуальний фінансовий стан підприємства та дає користувачам більш точне уявлення про його реальне фінансове становище.

У міжнародній практиці обліку та звітності компанії зобов'язані розкривати інформацію, яка дасть можливість користувачам оцінити цілі, політику та процеси управління їх капіталом (табл. 1) [3].

Таблиця 1

Розкриття інформації про управління капіталом у US GAAP та МСФЗ

US GAAP	МСФЗ
<p>У рамках US GAAP не існує конкретних вимог щодо розкриття інформації про управління капіталом.</p> <p>Для власників реєстрацій SEC розкриття інформації про капітальні ресурси, як правило, проводиться у розділі Обговорення та аналізу керівництва SEC заявок, таких як форми 10K або 20F.</p>	<p>Підприємства повинні відкривати:</p> <ul style="list-style-type: none"> – інформацію про цілі, політику та процеси управління капіталом; – кількісні, вартісні дані про капітал, як об'єкт управління; – динаміку капіталу; – у разі наявності зовнішніх вимог щодо капіталу, яким необхідно слідувати, компанія повинна розкривати таку інформацію. Також розкриваються наслідки такого недотримання. Розкриття інформації має ґрунтуватися на даних, що надаються всередині організації ключовому управлінському персоналу

Вимоги МСФЗ і US GAAP дало можливість сформулювати основні рекомендації в частині розкриття інформації про власний капітал у бухгалтерській звітності.

У міжнародних стандартах бухгалтерського обліку не використовується такий термін, як «власний капітал», еквівалентом до нього в зарубіжній практиці є поняття «чисті активи» (net assets)[4]. Рекомендації на рахунок оцінки та відображення у фінансовій звітності інформації щодо елементів капіталу за міжнародними стандартами відображено у табл. 2.

Таблиця 2

Тлумачення елементів капіталу за МСФЗ [5]

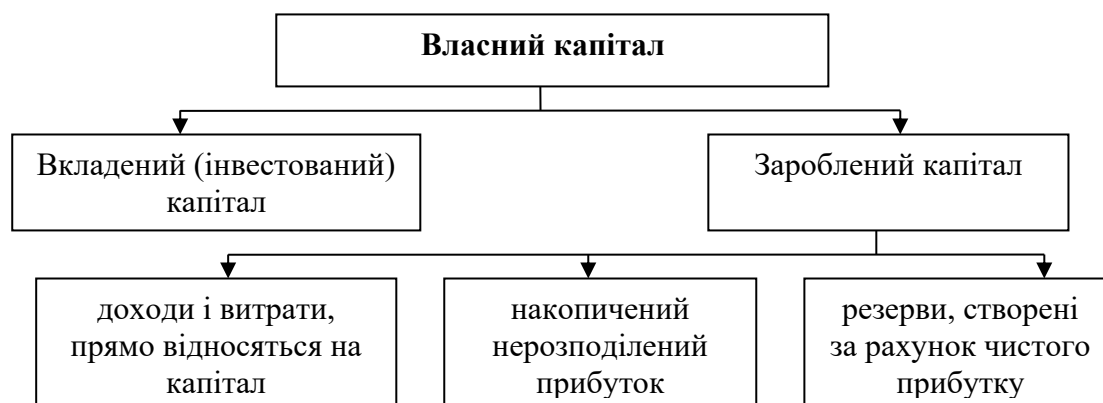
Стандарт	Поняття, що тлумачиться
Концептуальні основи (Framework) Принципи підготовки фінансової звітності	Визначення капіталу
МСФЗ (IFRS) 7 Фінансові інструменти: розкриття інформації Інтерпретації МСФЗ (IFRIC) 2 Частки участі в кооперативах і подібних фінансових інструментах	Характеристика капіталу та його відмінність від зобов'язань
МСБО (IAS) 12 Податки на прибуток МСБО (IAS) 16 Основні засоби МСБО (IAS) 38 Нематеріальні активи МСБО (IAS) 39 Фінансові інструменти: визнання та оцінка	Відображення в складі капіталу зміни вартості окремих видів активів, а також відстрочені податки, пов'язані з цим капіталом
МСФО (IAS) 8 Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки	Відображення в складі капіталу результатів змін облікової політики та виправлення помилок
МСФЗ (IAS) 21 Вплив змін валютних курсів	Відображення в складі капіталу результатів змін курсової різниці
МСБО (IAS) 1 Подання фінансових звітів МСФЗ (IFRS) 7 Фінансові інструменти: розкриття інформації Інтерпретації МСФЗ (IFRIC) 2 Частки участі в кооперативах і подібних фінансових інструментах	Розкриття інформації щодо власного капіталу у фінансовій звітності підприємства

У процесі управління підприємством окреме місце займає походження власного капіталу. Світова практика використовує наступний поділ власного капіталу підприємства:

- 1) вкладений (інвестований) капітал;
- 2) зароблений капітал:

- доходи і витрати, прямо відносяться на капітал;
- накопичений нерозподілений прибуток;
- резерви, створені за рахунок чистого прибутку [6] (рис. 1).

Власник підприємства у процесі діяльності може вносити кошти у розвиток бізнесу, величина яких є вкладеним (інвестованим) капіталом. Власник підприємства також може вилучати частину зароблених коштів, наприклад у вигляді дивідендів.

Рис. 1. Структура власного капіталу у бухгалтерській (фінансовій) звітності

Кошти, які власник компанії зміг заробити за певний період, є заробленим капіталом. Вони можуть бути заново інвестовані в цю компанію. Маючи в розпорядженні інформацію про розмір заробленого капіталу, можна визначити ступінь збільшення чистих активів компанії як результат фінансово-господарської діяльності.

Чисті активи змінюються під впливом доходів і витрат, що мають різні причини виникнення та по-різному відображаються у бухгалтерському обліку. Частина доходів та витрат відображається безпосередньо у власному капіталі (наприклад, емісійний дохід і витрати, приріст вартості майна при його переоцінці), а основна їхня частка спочатку відображається у звіті про фінансові результати і лише потім - у розділі власного капіталу бухгалтерського балансу у вигляді накопиченого нерозподіленого прибутку або у формі резервів, створюваних за рахунок чистого прибутку.

Для користувачів фінансової звітності, особливо для власників

підприємства, важливим є показник прибутку та його динаміка. Методика обчислення прибутку визначається застосовуваною концепцією капіталу та його підтримки, тобто збереження його купівельної спроможності [2].

Однією з ключових теоретичних конструкцій, що лежать в основі методології обліку, що визначається МСФЗ, є концепції капіталу (concepts of capital). Їх ідея полягає у визначенні можливих трактувань прибутку компанії та її капіталу, що базуються на економічній концепції створення бухгалтерської інформації.

У сучасній теорії обліку та звітності існують дві концепції підтримки капіталу та визначення прибутку – підтримка фінансового капіталу та підтримка фізичного капіталу (табл. 3, 4).

Таблиця 3

Концепції капіталу в рамках МСФЗ [8]

Найменування концепції	Опис концепції
Концепція фізичної природи капіталу	Концепція фізичної природи капіталу визначає його через генеруючу здатність фірми та включає до складу капіталу всю сукупність його виробничих потужностей
Концепція фінансової природи капіталу	Концепція фінансової природи капіталу ототожнює його із чистими активами компанії

Застосовувану концепцію підтримки капіталу суб'єкти, що звітують, обирають самостійно. На сьогодні більшість компаній, які готують свою звітність у форматі МСФЗ, ґрунтуються на концепції фінансової природи капіталу.

Таблиця 4

Концепції підтримки капіталу [8]

Підтримка фінансового капіталу	Підтримка фізичного капіталу
Прибуток вважається отриманим, якщо: – сума чистих активів наприкінці періоду перевищує аналогічну величину на початку періоду; – сума чистих активів визначається з урахуванням вирахування всіх розподілів та внесків власників	Прибуток вважається отриманим, якщо: – фізична продуктивність чи операційна здатність компанії наприкінці періоду вище за аналогічний показник на початку періоду; – сума чистих активів визначається з урахуванням вирахування всіх розподілів та внесків власників

Згідно з концепцією підтримки фінансового капіталу, прибуток вважається заробленим, тільки якщо має місце приріст чистих монетарних активів за звітний період без врахування всіх виплат власникам підприємства та їх вкладів в підприємство протягом звітного періоду. Відповідно до цієї концепції капітал сприймається як частка власників в активах підприємства, а прибуток - як приріст фактичної купівельної спроможності інвестованого власниками капіталу.

Відповідно до концепції підтримки фізичного капіталу прибуток вважається заробленим, тільки якщо за звітний період має місце приріст фізичної продуктивної (або операційної) спроможності підприємства (ресурсів, фондів, що забезпечують цю здатність) без урахування всіх виплат власникам підприємства та їх вкладів в підприємство протягом звітного періоду. Очевидно, що в рамках цієї концепції капіталом фірми виступає вся її продуктивна потужність, тобто сукупність її активів як носіїв майбутньої економічної вигоди. Принципи МСФЗ містять спеціальні коментарі щодо того, як впливає на трактування капіталу та прибутку у звітності компанії вибір однієї з концепцій. Концепція підтримки капіталу - наголошується в МСФЗ - "відноситься до того, як компанія визначає капітал, який вона збирається підтримувати; вона встановлює зв'язок між концепціями капіталу та концепціями прибутку, оскільки дає орієнтир для вимірювання прибутку; вона виступає основою для розмежування доходу компанії на капітал та повернення капіталу, тільки приріст активу понад суми, необхідні для підтримки капіталу, може вважатися прибутком компанії, і, таким чином, називатися доходом на капітал.

Отже, прибуток є результатом віднімання витрат (у тому числі коригувань, що забезпечують підтримку капіталу, де це необхідно) з доходів. Якщо витрати перевищують дохід, то різниця є чистим збитком".

Дані теоретичні конструкції звучать дуже незвично для вітчизняного бухгалтера, котрому більш знайоме і зрозуміле розуміння прибутку як сукупності різниць між доходами і витратами, обчислюваних при відображенні в обліку фактів господарського життя протягом звітного

періоду. Зокрема це передбачає, наприклад, можливість демонстрації прибутку за період за наявності непокритого збитку минулих років. У зв'язку з цим нам, перш за все, необхідно зрозуміти, що є ідеєю підтримки капіталу в цілому.

З наведених вище міркувань можна зробити загальний висновок про те, що це збільшення капіталу підприємства. Постає питання: у якому разі можна констатувати, що капітал компанії збільшився? Відповідь на нього в рамках економічного підходу, лежить в основі теоретичних конструкцій МСФЗ, полягає в тому, що прибуток є збільшенням капіталу на кінець періоду після збереження розміру початкового капіталу. Розкриття цього твердження полягає у визначенні сенсу ідеї підтримки капіталу.

Традиційно вважається, що прибуток – це кількість грошових одиниць, зароблених фірмою для її власників протягом звітного періоду. Якщо прибуток обчислюється як номінальна сума зароблених грошових одиниць, ми маємо справу з підходом вирахування прибутку а, отже, капіталу в рамках концепції номіналізму, що має юридичне коріння.

Водночас між моментом початку діяльності з продажу партії товарів та моментом констатації прибутку пройшов певний час, за який гроші, якими ми оперуємо, змінили свою реальну цінність (купівельну спроможність). Проте цей чинник у разі ніяк не враховується при обчисленні фінансового результату і констатації зростання капіталу компанії.

В рамках концепції підтримки капіталу, в основі якої лежать ідеї Дж. Хікса (1946), прибуток розглядається як сума, яку підприємство може витратити, не збіднівши щодо свого фінансового стану на початок періоду [7].

Безумовно, наведені міркування спрощені і мають виключно загальний характер, але в цілому дозволяють описати риси концепції підтримки капіталу як базової основи методології бухгалтерського трактування операцій, кваліфікованих як сформовані доходи та витрати компанії.

Згідно з МСФЗ, концепція підтримки фізичного капіталу вимагає прийняти як основу для визнання активів за поточною вартістю. Концепція підтримки фінансового капіталу передбачає вимірювання активів за

первісною вартістю та собівартістю. Принципова різниця між двома концепціями капіталу полягає у тому, як відображаються результати зміни цін на активи та зобов'язання компанії. Загалом компанія зберегла свій капітал, якщо наприкінці періоду вона має такий самий капітал, як і мала на початок періоду. Будь-яка сума зверх необхідної для підтримки величини капіталу сформована на початок періоду, є прибутком.

Згідно з концепцією підтримки фінансового капіталу, в рамках якої капітал оцінюється в грошових одиницях купівельної спроможності, зростання цін на активи, які залишалися на балансі підприємства протягом звітного періоду, називаються доходами від володіння (holding gains). Концептуально такі доходи є прибутками, однак вони не можуть бути визнані такими, доки ці активи не будуть продані.

Оскільки дана концепція підтримки капіталу визначається з купівельної спроможності грошової одиниці, прибутком вважається лише частина приросту вартості активів, яка перевищує зростання рівня цін.

Відповідно до концепції підтримки фізичного капіталу, коли капітал визначається в одиницях фізичної (економічної) продуктивності, прибуток є приростом продуктивності за період. Всі зміни цін, що впливають на активи та зобов'язання компанії, розглядаються як зміни виміру фізичної продуктивності компанії, отже, як коригування, що забезпечують підтримку капіталу, які становлять частину капіталу, а не прибуток.

Питання складання фінансової звітності для відображення операцій з власним капіталом відповідно до вимог міжнародних стандартів фінансової звітності на сьогодні є досить актуальними. Принципи МСФЗ дають компаніям можливість вибору однієї з концепцій підтримки капіталу як основу складання звітності. В даний час більшість компаній, які складають фінансову звітність щодо МСФЗ, дотримуються фінансової концепції капіталу.

Відповідно до МСФЗ (IAS) 1 «Подання фінансової звітності» у звіті про зміни у власному капіталі має розкриватися наступна інформація [8]:

– сумарний сукупний дохід за період, показує окремо підсумкові суми, що

відносяться до власників материнської компанії та до неконтрольної частки участі;

– суми операцій з власниками, що діють як власники, з окремим відображенням внесків власників та розподілу власникам;

– вивіряння між балансовою вартістю кожного компонента власного капіталу на початок та кінець періоду з окремим розкриттям кожної зміни;

– по кожному компоненту власного капіталу - вплив ретроспективного застосування або ретроспективного перерахунку, які визнано відповідно до МСФЗ (IAS) 8 «Облікова політика, зміни бухгалтерських оцінок та помилок». МСФЗ (IAS) 8 вимагає здійснювати коригування кожного порушеного компонента власного капіталу за змін в обліковій політиці, а також для виправлення помилок. У МСФЗ (IAS) 1 відсутня вимога про включення інформації про резерви до складу звіту про зміни у власному капіталі. Розкриття резервів, створення вимог МСФЗ, передбачено в бухгалтерському балансі або у поясненнях до фінансової звітності.

Відповідно до МСФЗ «Звіт про зміни в капіталі» складається для відображення змін у капіталі, що виникають внаслідок операцій із власниками та відмінних від них операцій. Така класифікація причин, що лежать в основі зміни капіталу, заохочує укладачів звітності виходити з економічного змісту процесів, є логічною та простою, що полегшує читання звітності. Відповідно до МСФЗ (IAS) 1 [8], у таблиці 5 згруповано вимоги до складання «Звіту про зміни в капіталі».

Таблиця 5

Порядок складання звіту про зміни капіталу

Зміни власного капіталу розглядаються у розрізі його компонентів:				
Сплачений капітал		Емісійний прибуток	Резерви у складі капіталу	Нерозподілений прибуток
Акціонерний капітал	Викуплені власні акції			
Балансова вартість на початок періоду				
Рядково відображаються зміни власного капіталу, що виникають внаслідок:				
1.1. Прибутки чи збитку				
1.2. Іншого сукупного доходу (наводиться постатейний аналіз його компонентів)				
Проміжний результат: загальний сукупний дохід за весь період				
2. Операцій із власниками (розкриваються окремо)				

Проміжний результат: за операціями з власниками
3. Ретроспективне застосування або ретроспективне виправлення
Балансова вартість на кінець періоду

Зміни власного капіталу відображаються відповідно до їх причин по рядках, а по стовпцях – відповідно до компонентів капіталу, в яких вони мають місце. Компанії вдаються до викупу власних акцій як до міри, що підтримує інтереси акціонерів і відмінної від додаткових виплат дивідендів, коли є надлишкові вільні кошти та відсутні привабливі інвестиційні можливості. Відповідно до МСФЗ (IAS) 1, відомості про утримувані організацією, її дочірніми або асоційованими організаціями акціях, можуть відображатися у звіті про фінансове становище або у звіті про зміни капіталу, або у примітках.

Західні компанії, складаючи звітність за МСФЗ, воліють відобразити казначейські акції лише у звіті про зміни капіталу, що є доцільнішим, оскільки їх відображення у звіті про фінансове становище як негативної величини суперечить поняттю підкласу власного капіталу.

Відповідно до п. 30 МСФЗ (IAS) 1 всі витрати, понесені за операціями з власним капіталом, в т.ч. витрати на викуп власних акцій, додаткову емісію акцій, відображаються по дебету рахунку емісійний прибуток з відрахуванням податкового ефекта.

Висновки. Величина власного капіталу підприємства є визначальною для встановлення того, наскільки підприємство може здійснювати безперервну діяльність і наскільки діяльність забезпечена власними, а не запозиченими джерелами фінансування. Розкриття інформації про стан та зміни власного капіталу у фінансовій звітності дозволяють управлінському персоналу оцінювати фінансову незалежність підприємства та напрями прийняття подальших виважених управлінських рішень, а користувачам – робити висновки про рівень майстерності менеджерів розпоряджатися довіреними їм ресурсами та довіру інших суб'єктів господарювання.

Оцінка прибутку та відображення змін капіталу у звітності компаній відповідно до концепції підтримки капіталу є однією з базових відмінностей

методології обліку, яка визначається ідеями МСФЗ, від методологічних основ існуючої вітчизняної бухгалтерської практики.

Існуючі відмінності полягають у тому, що прибуток розглядається не як різниця між номінальними сумами зобов'язань, що виникають у ході реалізації угод компанії, що звітує, а як величина, що демонструє оцінку зростання реального (з точки зору економічної теорії) добробуту фірми, що дозволяє говорити про отримання власниками доходів від інвестицій у її діяльність.

Такий підхід є послідовнішим в оцінці успішності діяльності компанії від часу її створення до поточного моменту з урахуванням динаміки економічної ситуації, в якій функціонує фірма. При цьому констатація достовірності подання у звітності динаміки оцінки капіталу багато в чому є наслідком реалізації професійного судження бухгалтера, ступінь відповідності якого фактичному стану справ має бути оцінений у висновку аудиторів фірми.

Список джерел:

1. Грюнінг Х. ван & Коен М. (2004) *Міжнародні стандарти фінансової звітності* = *International accounting standards*. (2-ге вид.) М: Весь Світ
2. Гетьман В. Г. (2013). *Міжнародні стандарти фінансової звітності*. М.: Фінанси та статистика.
3. *IFRS and US GAAP: similarities and differences*. Вилучено з: <https://www.pwc.com/us/en/cfodirect>
4. Піхняк Т.А. (2019). Гармонізація обліку власного капіталу в контексті переходу до міжнародних стандартів. *Вісник Хмельницького національного університету*, (6), 136-141.
5. Жолнер І. В. (2012). *Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами*. Київ : НУХТ
6. Соловйова О.В. (2003). *МСФЗ та US GAAP: облік та звітність*. М: ФБК-ПРЕС.
7. *Методологія та організація вартісного виміру капіталу в бухгалтерському обліку*. Вилучено з: <http://www.dslib.net/bux-uchet/metodologija-i-organizacija-stoimostnogo-izmerenija-kapitala-v-buhgalterskom-uchete.html>
8. *Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), включаючи Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) та Тлумачення (КТМФЗ, ПКТ)*. Вилучено з: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/mizhnarodni-standarty--finansovoizvitnosti-versiiaperekladu/ukrainskoiumovoiurik?category=bjudzhe>